

Олександр Галич, проф. (Луганськ)

Творчість Андрія Малишка з погляду наратології

(Ткачук М.П. Художній дискурс лірики Андрія Малишка: монографія. – Тернопіль: Медобори, 2013. – 310 с.)

У мене на книжковій полиці стоять книжки «Жанрова структура романів Івана Франка», «Поетика балад Левка Боровиковського», «Жанрова структура прози Івана Франка: Бориславський цикл та романи з життя інтелігенції», «Лірика Івана Франка», «Наративні моделі українського письменства». Все це доробок одного автора – Миколи Ткачука, лауреата Міжнародної літературної премії імені Миколи Гоголя, братів Богдана та Левка Лепких, члена Національної спілки письменників України, доктора філологічних наук, професора. І це далеко не повний перелік його наукових праць і регалій. Працелюбність науковця вражає, свідченням чого є нова праця – монографія «Художній дискурс лірики Андрія Малишка».

Монографія дає нове прочитання творчості широко відомого в радянські часи лірика Андрія Малишка, поезія якого в останні десятиліття не так часто є об'єктом уваги науковців, остання монографія про нього Людмили Дем'янівської, датована 1985 роком. А втім, «його щирі й задушевні твори увійшли до золотого фонду нашої літератури як свідчення величі й краси мистецтва слова» [3]. Микола Ткачук небезпідставно вважає, що «поетична генеалогія Андрія Малишка непроста: він синтезував чимало творчих ліній. Є серед них народнопісенна основа, полум'яна Шевченкова тональність і потужні барочні метафори Миколи Бажана, неокласична сувора урівноваженість думки і почуттів, які йшли від його вчителя Миколи Зерова. Іван Франко вразив його злиттям особистого і суспільного начал, ліризму й

ораторства, поєднання «мускулистого каменяра» з «ніжністю душі»; Довженкова романтика і метафоричність» [3].

Автор монографії підходить до вивчення лірики Андрія Малишка з точки зору її цілісного аналізу, «який передбачає осмислення всіх елементів твору у взаємозв'язку і взаємозалежності» [5-6]. Микола Ткачук розглядає кожен твір українського поета як певну цілісність, що базується на єдності змісту та форми, у яких будь-який із елементів бачиться в єдності. Як один із творців української наратології, Микола Ткачук важливу роль відводить аналізу суб'єктивної сфери вираження свідомості автора. У поезії Андрія Малишка «художній наратив ведуть власне автор, ліричний герой («я» – «ми»), тобто застосовується першоособова наративна ситуація (мовлення веде *оповідач*), ліричний персонаж (він чи вона), тобто застосовується «рольова» («персонажна») лірика, гетеродієгетичний наратор, або всезнаючий *розповідач*, тобто застосовується третьоособова наративна ситуація (він сказав), багатосуб'єктна структура» [6 – 7).

Монографія, окрім вступу та висновків, має вісім розділів. Найцікавішими з них є п'ятий, у якому автор аналізує прометеївську проблематику творчості Андрія Малишка, сьомий, де розглядається сонетарій поета та восьмий, у якому вивчається суб'єктно-об'єктна структура Малишкової лірики, хоча й решта розділів заслуговують на докладну увагу.

Так, у розділі п'ятому Микола Ткачук, перш ніж перейти до конкретного аналізу поезій Андрія Малишка, у яких заявляє про себе прометеївська проблематика, розглядає існуючу традицію звернення до образу Прометей в творчості українських авторів: Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Василь Пачовський, Павло Тичина. Не забуває він і про зарубіжних авторів, зокрема Карела Чапека та Роже Гароді, у творчості яких також помітне місце посідає прометеївська проблематика. Цілісний аналіз Микола Ткачук застосовує до відомої поеми Андрія Малишка «Прометей» (1946), не забуваючи наголосити, що образ античного героя вперше з'являється в українського лірика ще 1938 року у вірші «Як Прометей над горами Кавказу». Аналізуючи поему Андрія Малишка, дослідник з Тернополя робить акцент на гуманістичній її лінії: «Поранений фашистами

юнак з далекої Смоленщини сприймається українськими селянами як рідний: їх об'єднують загальнолюдські цінності» [121]. Захоплення героя поеми Прометеем, «який стає для нього взірцем і прикладом для наслідування, – на переконання Миколи Ткачука, – гартує його характер, надихає його на подвиг в ім'я людей» [122]. Наголошуючи на жанрових особливостях «Прометея» Андрія Малишка, автор монографії зазначає, що твір «написано в річищі героїко-романтичної поезики, в якій органічно поєдналися елементи легенди, балади, притчі» [127]. В образі головного героя М. Ткачук вбачає новий його тип: «Це звільнений Прометей, який вступив у двобій з антилюдяною філософією, що її втілював фашизм» [128].

Вартий на особливу увагу й розділ про сонетарій Андрія Малишка, оскільки дискусії про цю сталу жанрову форму тривають досі, а герой монографії Миколи Ткачука безпосередньо брав у них участь, про що свідчить наведений у книжці сонет «Не грім гармат, не шум пшениці».

Сонет як стала форма зароджується на Сицилії. Першим сонетарем був Джакомо да Лентіні із Палермо (XIII ст.) У Миколи Ткачука його прізвище та ім'я подані в іншій фонетичній інтерпретації – Якопо де Лентіно [211]. Ця стала строфічна форма має свої витoki в італійській канцоні, а також в італійському фольклорі. Значний прогрес у розвитку цієї форми належить Данте та Петрарці. У часи Відродження сонет з Італії потрапляє в інші європейські держави: Португалію (П. Камоенс), Іспанію (Лопе де Вега), Францію (П. Ронсар), Англію (В. Шекспір). У Росії сонет з'являється у XVIII ст. (О. Сумароков, М. Херасков). Український сонет виникає лише в середині XIX ст. (О. Шпигоцький, А. Метлинський, Ю. Федькович). Сонети писали І. Франко, Л. Українка, М. Рильський, М. Зеров, М. Драй-Хмара, Є. Маланюк, С. Крижанівський, Л. Костенко, Д. Павличко, Б. Олійник, А. Мойсієнко. Микола Ткачук аналізує три цикли сонетів А. Малишка – «Сонети обухівської дороги», «Сонети синього квітня», «Пісня Остапа Вишні», при цьому він наголошує, що поет «у своїх естетичних шуканнях сонетної форми спирався на велику традицію українських сонетарів» [213]. Перший з названих циклів присвячений тому краю, де народився Андрій Малишко. Може, саме тому у його віршах

цього жанру відтворені образи земляків, працьовитих, розумних і добрих. Автор монографії звертає увагу читачів на текстові експерименти в жанрі сонета, особливості художнього нарративу в них. Слушними є синтетичні оцінки першого циклу, у якому «виникає особлива єдність піднесеного і буденного, реалістичного і романтичного начал. Поет прагнув збагнути народне життя, змалювати повсякденне, яке набуває важливої величини у контексті всієї картини світу» [227 – 228].

Говорячи про другий цикл сонетів, Микола Ткачук наголошує: «Назва циклу символічна, в ній акцент падає на синій колір. Синє небо, море, поле, на якому цвітуть волошки. Відомо що в українській міфології синій колір символізує чесність, доброту, славу, вірність» [246]. Автору здається, що семантика синього кольору в цьому циклі відображає життєствердне начало, характерне для творчості Андрія Малишка. Дослідник вважає, що «художній нарратив поет вибудовує на засадах іманентності поетичної образності, органічності думок і почуттів ліричного героя, дбаючи про витонченість образів і їх максимальну виразність, на основі чого формується поетика, що перегукується з стилем неокласика Максима Рильського, з яким його єднала велика дружба і спільні естетичні засади» [246]. І далі Микола Ткачук на багатьох прикладах переконливо доводить, що Андрій Малишко не тільки продовжив традиції Максима Рильського в сонетописанні, а й ішов власним шляхом. Ці новації відбилися, наприклад, у римуванні, «поет застосовував рими з яскраво вираженим семантичним ефектом, добираючи оригінальні й багаті рими» [247].

Андрій Малишко захоплювався творчістю Остапа Вишні, йому близькими були усмішки українського гумориста, співчував він і драматичній долі письменника. Літературознавець аналізує один із Малишкових віршів, оповідач якого розповідає легенду про вишню, у якій у символічних образах передається драма життя письменника-гумориста. Дослідник творчості Андрія Малишка звертає увагу на жанрове розмаїття його творів про Андрія Малишка. Це й елегія («Стань мені рясткою на обочі...»), і ода («Ні не забудеться Остапова сила...»), і поетична октава («Дороги України, долини і кручі...») тощо.

Заслуговує на увагу восьмий розділ монографії, у якому йдеться про суб'єктно-об'єктну структуру лірики Андрія Малишка. Коротко виклавши основні підходи до вивчення лірики, що зафіксовані в працях В. Халізева, В. Сквозникова, М. Бахтіна, Б. Кормана, С. Бройтмана та ін., Микола Ткачук зазначає, що «Андрій Малишко продовжив традицію своїх попередників у застосуванні суб'єктно-об'єктних відносин, продукованими такими митцями, як Іван Франко, Леся Українка, Олександр Олесь, Павло Тичина, Микола Зеров» [286]. Дослідник робить висновок, що Малишко еволюціонував «у річищі лірико-народнописенної стильової течії, яку творила тодішня «масова поезія», що втілювала переважно громадянські, політичні ідеї та емоції» [286]. Проте творчість Андрія Малишка, на думку автора монографії, вийшла за межі «масової поезії», широко представлені в СРСР і на Заході у 20 – 30-і роки ХХ ст.: «Поет формував свій образний наратив, свою суб'єктну модальність і стилістичну палітру. Його ліричне «я» є самоцінним; ліричний суб'єкт мовлення дивиться на себе збоку, як на «іншого», як «я» рольове» [287 – 288]. Лірична творчість Андрія Малишка є багатоголосою. Микола Ткачук справедливо вважає, що Малишків суб'єкт «мовлення часто зливається з голосами інших суб'єктів навіть у межах одного вірша» [293]. Як справжній талант, Андрій Малишко в поезії відходить від існуючої традиції суб'єктно-об'єктних відношень: «У форматі суб'єктно-образних структур формуються нові відношення суб'єкта й об'єкта наративу, коли виникають стійкі форми діалогічних суб'єктно-об'єктних відношень, співвіднесених «я» і «ти», «я» і «ми» [303].

Праця Миколи Ткачука «Художній дискурс лірики Андрія Малишка» є вагомим внеском у переосмисленні творчості поетів радянської доби, новим її прочитанням з урахуванням новітніх досягнень науки про літературу, зокрема наратології.

Мирослава Гнатюк, проф. (Київ)

Інтертекстуальний дискурс Шевченкового прометеїзму

(Ткачук О.М. «Інтертекст поеми «Кавказ» Тараса Шевченка: